

УДК 331.5

ДЕМКОВИЧ Т.М.^{1*}, ПОБІГУН С.А.²

^{1*} аспірантка кафедри соціального забезпечення та управління персоналом, Львівський національний університет імені Івана Франка, e-mail: demkovych.tetiana1@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6642-3290

² к.е.н., доцент кафедри підприємництва та маркетингу, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, e-mail: pobigunserg@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2809-3312

ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ ТІНЬОВОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПІДХОДІВ КРАЇН СВІТУ

Мета. Робота спрямована на визначення теоретичного аспекту категорії тіньової зайнятості, причин виникнення та можливих шляхів для її мінімізації в Україні, аналізуючи міжнародний досвід. **Методика.** У статті використовуються методи аналогії, аналізу, синтезу, класифікаційно-аналітичний, наукової абстракції та діагностичний методи. В основу дослідження покладено системний та порівняльний методи. **Результати.** Проаналізовано категоріальний апарат поняття «тіньова зайнятість» вітчизняними та зарубіжними вченими, виокремлено два найбільш вживаних визначення для країн Європейського Союзу (ЄС), як неформальна зайнятість та не задекларована праця. Робота містить аналіз підходів щодо мінімізації тіньової зайнятості країнами-членами ЄС та Норвегією. Запропоновано шляхи мінімізації тіньової зайнятості для України через зарубіжний досвід. **Наукова новизна.** В процесі дослідження тіньової зайнятості крізь призму теоретичних аспектів тіньової зайнятості, встановлено головні причини масштабування неформальної зайнятості в Україні. При цьому, аналітична частина економічних параметрів різних країн світу дозволила сформувати загальну інформацію з подальшим використанням підходів до мінімізації тіньової зайнятості в Україні. **Практична значимість.** Врахування аспектів боротьби з незадекларованою працею інших країн світу забезпечуватиме мінімізацію тіньової зайнятості на вітчизняному рівні, що в подальшому сприятиме економічному зростанню та вищому розвитку конкурентоздатності держави в цілому.

Ключові слова: тіньова зайнятість; незадекларована праця; неформальна зайнятість; країни світу; ринок праці; мінімізація тіньової зайнятості; глобалізація

Постановка проблеми

Глобалізація ринку праці України та його ключових елементів зазнає значного масштабування у дослідженні актуальних питань, включаючи явище неформальної зайнятості, якому з кожним роком приділяється більша частка уваги науковців. Головна ідея аналізу питань тіньового сектору господарювання України виникає через ряд факторів, котрі здійснюють суттєвий вплив на соціально-економічний рівень господарств та держави, зокрема, активному розширенню неформальної зайнятості країною, військовими діями у зв'язку з повномасштабним вторгненням країни-агресора Росії від початку 2022 року, міграцією та релокацією підприємств (в тому числі роботодавців та працівників), інноваційністю трудового ринку, оновленням технологічної бази у певних галузях економіки тощо. Звісно ж, ситуація боротьби викликає реальне бачення, що негативний процес переходу з офіційного працевлаштування до тіньового є екстра полярним. Адже ринок праці у висновку є на умовах «виживання» будь-якою характерною ознакою для подальшого збереження частини дохідності населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Відображення теоретичних та практичних аспектів тіньової зайнятості крізь призму широкого спектру понятійності зустрічаємо у працях вітчизняних вчених таких, як Ангелко І.В., Бірюков І.В., Волошенко К., Грішнова О.А., Йолкіна О.В., Іщенко А., Кашуба Я.Б., Куліков Ю.М., Харазішвілі Ю.М., а також закордонних – Дарамола О., Етім Е., Лівінській Я., Уільямс К. та інших.

Формулювання цілей статті

Мета статті – визначення теоретичного аспекту категорії тіньової зайнятості, причин виникнення та можливих шляхів для її мінімізації в Україні, аналізуючи міжнародний досвід.

Виклад основного матеріалу дослідження

Тіньова, неформальна, незадекларована зайнятість зазвичай інтерпретуються як виконання будь-якого виду діяльності (роботи) без сплати податків та соціальних внесків. Але, якщо розглядати дане твердження глибше, тоді зустрічаємо широкий спектр визначень та методів вимірювання, які використовуються для вивчення цього явища.

Згідно комюніке Європейської комісії незадекларована праця (undeclared work) – це оплачувані види діяльності, які є законними за їхнім характером, але незадекларовані в органах державної влади, враховуючи при цьому різноманіття регуляторних систем держав-членів ЄС. До цієї діяльності не відносять злочинну діяльність, а також роботи, які не врегульовані державою, або про які не потрібно повідомляти державним органам (наприклад, діяльність задіяна у домашньому виробництві для власних потреб). Основними та найбільш актуальними проявами незадекларованої праці в Україні вважають такі [10]:

- неформальна зайнятість у формальному секторі;
- зайнятість у неформальному секторі;
- приховування фактично відпрацьованого робочого часу та виплата заробітної плати, «в конверті»;
- підміна фактичних трудових договорів цивільними та господарськими, а також штучне використання дистанційних та аутсорсингових механізмів для приховування найманої праці;
- не оформлена належним чином вторинна зайнятість осіб, які мають оформлені трудові відносини за основним місцем роботи.

Важливо зауважити, що найбільшим державним органом України, який надає безпосередньо інформацію щодо неформальної зайнятості згідно віку, гендерних особливостей, виду економічної діяльності, рівня освітньої підготовки, типу місцевості та інших характеристик зайнятості є Державна служба статистики України (Держстат), що співпадає з відповідним обстеженням в Європі Labour Force Survey (LFS).

Велика кількість науковців вбачають свою інтерпретацію поняття тіньової зайнятості, до прикладу, згідно бачення Павленко Н.В. [6] та Я.М. Кашуби неформальна зайнятість, перш за все, відноситься до сфери тіньової економічної діяльності, а саме до її неформального сектору, а останній вважає, що вона залежить напряду від загальних тенденцій ринку праці, політики заробітної плати, фінансових можливостей громадян в забезпеченні своїх повсякденних потреб [4].

Вітчизняні вчені Ю.М. Куліков та О.В. Йолкіна вважають, що неформальну зайнятість доцільно віднести до такого інституційного сектору виробництва, який має економічні відносини, створені підприємницькою діяльністю громадян України з метою одержання кожного доходу для його сім'ї за допомогою власних засобів виробництва і своєю працею[5].

Ю.М. Харазішвілі вважає, що тіньова зайнятість є очевидним фактом, а її нелегальність обумовлена слабкістю соціально-економічних інститутів, але разом з тим зайнятість у тіньовій економіці сприяє розвитку нових підприємницьких спроможностей людини [8]. А також у своїй праці учений разом з О.А. Грішнвою не заперечують той факт, що зайнятість у тіньовій сфері певним чином дозволяє зберегти трудовий потенціал, сприяє збільшенню поточних доходів, а нерідко навіть елементарному виживанню деякої частки населення [9].

Африканські вчені Е. Етім та О. Дарамола у своїй праці висвітлюють проблему неформальної зайнятості, до якої на їхню думку вдається економічно активне населення через необхідність виживання, а також за умов високого рівня неповної зайнятості, безробіття, низького притоку капіталу, відсутності соціального захисту або соціальних виплат, низького рівня розвитку людського капіталу, що стає життєво необхідним явищем [14].

Як підкреслює К. Уільямс, неформальна зайнятість може виступати результатом як соціальної ексклюзії, так і добровільного виходу за межі формально інституціолізованої економічної діяльності [4]. Польський вчений Я. Лівінський у своєму дослідженні використовує два визначення неформальної зайнятості (informal employment) [27]: 1) зайнятість без письмової угоди; 2) одночасно зайнятість та офіційна реєстрація безробіття.

Кожен учений-економіст, котрий має на меті дослідити явище неформальної зайнятості буде використовувати підходящу стратегію для опису її характерних ознак, змісту та особливостей, а також конкретну категорію щодо поняття тіньової зайнятості для кожної країни, зокрема. Саме у

Європі найчастіше використовують два поняття – це неформальна зайнятість (informal employment) або незадекларована праця (undeclared work).

Насправді, важливим є той факт, що у прийнятті рішення щодо здійснення тіньової діяльності залучені дві сторони процесу, як роботодавець, котрий не пропонує офіційного працевлаштування, тим самим ухиляючись від оподаткування, так і працівник – відмовляючись від соціальних гарантій та отримання умов праці згідно вимог вітчизняного законодавства. Звичайно, глобалізація усіх сфер діяльності людини має значний вплив саме на «неформальні» стосунки в економічному сегменті держави відображаючись у масштабуванні дистанційної праці, неповної/часткової зайнятості, тимчасової роботи тощо. Актуальність інноваційних, сучасних видів зайнятості, як-от аутсорсингові, лізингові компанії та інші, котрі мають на меті забезпечувати гнучкість робочого дня і застосування передових технологій найчастіше «закладають» свій шлях на ринку праці через «неформальність» сектору економіки.

Особливостями притаманними тіньовій зайнятості є відсутність соціальних гарантій, стійкості та систематичності, нестабільний статус зайнятості і похідної частини – доходу, не реєстрована діяльність, неефективність управлінських рішень, котрі б забезпечували регуляторні дії щодо правової, соціальної, фінансової частин соціально-трудових відносин на ринку праці України. Тому, можна виділити наступні головні причини масштабування неформальної зайнятості в Україні:

- економічні труднощі: нестабільність економічної ситуації, низькі доходи та високий рівень безробіття змушують людей шукати додаткові або неформальні джерела доходу. Саме в умовах нестабільності підприємства також прагнуть зменшити витрати, зокрема на оплату праці та податки, що призводить до найму працівників без офіційного оформлення;

- надмірне податкове навантаження та бюрократія: високі податки на фонд оплати праці, складні правила ведення бізнесу та вимоги до оформлення документів часто змушують роботодавців обходити офіційне працевлаштування, щоб уникнути витрат і спростити процес;

- низький рівень довіри до державних інституцій: корупція та недосконалість правової системи знижують рівень довіри до уряду та державних структур. Люди та підприємства, не довіряючи державним органам, намагаються уникати їх контролю, зокрема через тіньові форми працевлаштування;

- висока конкуренція та низька продуктивність праці: у деяких галузях, де конкуренція є особливо жорстокою, а рівень заробітку низький, підприємства змушені економити на соціальних гарантіях для працівників, виводячи їх у тінь, щоб зберегти конкурентоспроможність;

- незадовільний рівень контролю: недостатня ефективність контролюючих органів, хоча часто тіньову діяльність важко виявити, але штрафи за такі порушення не є достатньо санкціонованими або ж відсутніми;

- відсутність чіткої системи соціальних гарантій: працівник не завжди відчуває вигоду від офіційного працевлаштування, оскільки система соціального захисту може бути недостатньо ефективною або складною у використанні, що знижує мотивацію працювати офіційно;

- традиційна система культурної обізнаності: звичність до практики здійснення неформальної зайнятості часто поширюється у деяких регіонах більше, ніж у інших.

Неформальна зайнятість є глобальним явищем і спостерігається у багатьох країнах світу, хоча її масштаби та причини можуть суттєво відрізнятися залежно від економічних, соціальних та політичних умов кожного регіону, зокрема. У даній статті розглянемо проблематику неформальної зайнятості таких країн світу, як Польща, Чехія, Словаччина, Італія, Іспанія, Португалія, Швеція, Норвегія та Фінляндія. Адже незважаючи на економічне зростання, тіньова зайнятість залишається поширеною через високе податкове навантаження на фонд оплати праці та низьку довіру до державних органів. Згідно проаналізованої інформації в розрізі практичних аспектів боротьби з тіньовою зайнятістю, виокремлено конкретні підходи вище згаданих країн світу як перспективний досвід її мінімізації для України (табл. 1).

Таблиця 1

Досвід мінімізації тіньової зайнятості крізь призму підходів різних країн світу
Сформовано на основі авторських досліджень та джерел [1,3,15-22]

Країни	Підходи щодо мінімізації тіньової зайнятості
Польща, Чехія, Словаччина, Італія, Португалія, Іспанія, Швеція, Норвегія, Фінляндія	співпраця інспекторів Національної інспекції праці та інших державних органів управління та праці, в тому числі впровадження чітких повноважень кожного члена адміністрування
Польща, Чехія, Словаччина, Італія, Португалія, Іспанія, Швеція, Норвегія, Фінляндія	підвищення обізнаності та зміна поведінки за допомогою кампаній, нагород, спеціальних веб-сайтів тощо (на галузевому і корпоративному рівні)
Польща, Чехія, Словаччина, Італія, Португалія, Іспанія, Швеція, Норвегія, Фінляндія	організація міжнародного обміну практиками і транскордонне співробітництво
Польща, Чехія, Словаччина, Італія, Португалія, Іспанія, Швеція, Норвегія, Фінляндія	спрощення адміністративних процедур для підприємців (реєстрації тощо)
Швеція, Фінляндія	надання інвестиційного податкового кредиту
Чехія, Словаччина, Італія, Португалія, Іспанія, Швеція, Норвегія, Фінляндія	реєстрація та використання картки посвідчення особи на робочому місці (особливо у галузях критичного рівня)
Польща, Словаччина, Італія, Швеція, Норвегія, Фінляндія	цільові прямі податкові стимули (зниження податку на прибуток, субсидії) та сервісні ваучери (для послуги домашнього персоналу тощо)
Польща, Італія, Словаччина, Португалія	«чекова лотерея»
Польща, Чехія, Словаччина, Італія, Португалія, Іспанія, Швеція, Норвегія	застосування штрафних санкцій
Словаччина, Португалія	списки-реєстри порушників у сфері незадекларованої діяльності («чорні списки»)
Словаччина, Італія,	ліміти на готівкові розрахунки
Польща, Португалія,	загальнообов'язкове звітування в режимі реального часу платників податків перед податковими органами
Швеція, Норвегія, Фінляндія	заохочення реєстрації робітників, гнучкість в наймі та оплаті праці робітників
Італія, Норвегія	боротьба з корупцією: створення багатоцільових органів; служби в структурі правоохоронних органів, у тому числі спеціалізовані прокурорські служби, поліцейські служби
Польща, Словаччина, Чехія, Італія, Швеція, Фінляндія	ініціативи для підвищення ризику виявлення, інспекції праці та перевірки на робочих місцях, в онлайн-середовищі, спільні інспекції тощо
Словаччина, Італія, Португалія, Іспанія, Швеція	оформлення працівників перед першим днем на роботі
1.Словаччина, Швеція 2.Польща, Словаччина, Португалія 3.Словаччина	впровадження стимулів для офіційного працевлаштування: 1.безкоштовні консультації щодо ведення документації; 2.схеми поступової «формалізації» трудових відносин; 3.доступ до безкоштовного маркетингу.
Польща, Чехія Італія, Португалія, Іспанія, Фінляндія	проведення досліджень з метою виявлення основних причин, проявів, специфіки та впливу незадекларованої праці
Іспанія, Італія	детінізація діяльності сільського населення та забезпечення його зайнятості і отримання офіційних доходів з нього

Боротьба з неформальною зайнятістю є важливим аспектом соціально-економічної політики кожної країни, що передбачає комплексний підхід до регулювання ринку праці. Отже, дані підходи до мінімізації тіньової зайнятості знаходять відображення у аналітичній частині дослідження, оцінюючи середній рівень кожного економічного параметру для країн-членів ЄС та Норвегії у 2014-2023 роках (табл. 2).

Таблиця 2

Середній рівень економічних показників країн світу в розрахунку за 2014-2023 роки

Складено на основі авторських досліджень та джерел [2,7,11,12,23,24,25,26]

Країна	Неформальна зайнятість	ВВП	Рівень безробіття	Податкове навантаження	Рівень корупції	Середньорічна заробітна плата
Україна	22,5	3479443	9,19	19,08	30,8	2834,88
Польща	11,3	389834,4	4,7	34,5	58,5	36666,1
Чехія	1,96	5722132,2	3,23	34,18	55,5	35545,5
Словаччина	2,6	93298,9	7,9	33,9	51,0	29169,6
Італія	4,47	1781457,57	10,25	42,48	51,0	47920,60
Португалія	5,99	207920,05	8,57	34,75	62,40	33725,10
Іспанія	3,66	1198655,00	16,81	35,18	59,60	47274,60
Швеція	3,17	4956390,30	7,43	42,89	85,30	55433,10
Норвегія	2,13	3852481,10	3,98	39,79	84,90	66415,60
Фінляндія	2,02	236669,00	7,89	42,93	87,10	54988,90

Згідно таблиці виділено наступні параметри:

- найнижчі показники рівня неформальної зайнятості притаманні країнам – Фінляндії (2,02), Словаччині (2,6) та Норвегії (2,13), що у порівнянні з Україною (22,5) близько в 10 разів нижче (Рис.1);

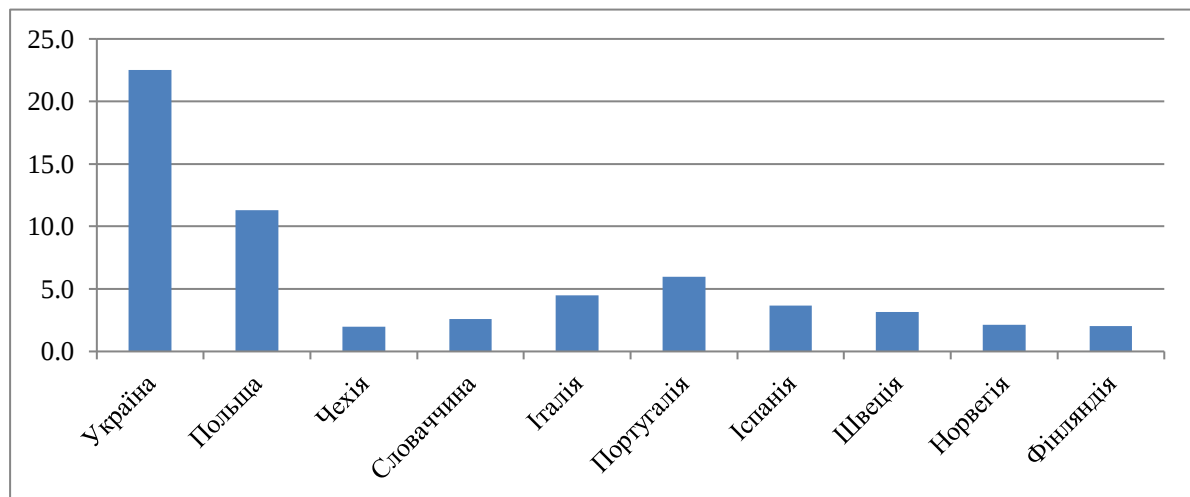
- параметр ВВП становить найбільше числове значення у млн. дол. США в Чехії (5722132,2) та Швеції (4956390,30), а найнижче – у Словаччині (93298,2);

- рівень безробіття сягає найвищого показника у Іспанії (16,81), що у 5,2 рази більше, ніж найнижчий параметр в Чеській Республіці (3,23);

- високі параметри податкового навантаження у % до ВВП у Фінляндії (42,93), Швеції (42,89) та Італії (42,48) приблизно у 2,5 рази більше, ніж в Україні (19,08);

- найвищий індекс сприйняття корупції (рівень корупції) у Фінляндії (87,10), близькими до неї є Швеція з індексом 85,30 та Норвегія – 84,90, а найнижчим є в Україні – 30,8;

- середньорічна заробітна плата, розрахована у доларах США для кожної країни, досягає найвищого значення в Норвегії (66415,60), що у 23 рази вище, ніж в Україні (2834,88).

Рис. 1. Середній показник рівня неформальної зайнятості країн світу

Складено на основі авторських досліджень

Як показали результати, низьке значення ВВП в таких країнах, як Словаччина, Португалія та Фінляндія не свідчить про низький рівень економічного добробуту чи рівень життя загалом, якщо порівнювати з Україною. Країни з більшим населенням (як-от Україна, порівняно з даними країнами) мають більший обсяг виробництва та споживання, що безпосередньо збільшують значення номінального ВВП, але більш важливим показником для оцінки добробуту є ВВП на душу

населення. Оскільки враховується, як економічна активність розподіляється на кожного жителя: Україна має менше ВВП на душу населення порівняно з вище згаданими країнами, що свідчить про нижчий рівень життя. За даними Світового банку [13] середній рівень (2014-2023 роки) ВВП на душу населення у Словаччині становить 19519,7 дол. США, Португалії – 22842,4 дол. США, у Фінляндії – 48913,8 дол. США, при цьому в Україні сягає 3515 дол. США, що підтверджує факт низького показника ВВП на душу населення.

Податкове навантаження у % до ВВП вказує на рівень оподаткування та бюджетної політики в країні. Високий показник податкового навантаження притаманний Італії, Швеції та Фінляндії, середнє значення податкового навантаження у % до ВВП знаходить відображення в країнах Норвегії, Іспанії, Португалії, Чехії та Польщі, яким частіше притаманне балансування необхідності надавати суспільні послуги та стимулювати економічне зростання. А низький рівень податкового навантаження у % до ВВП демонструє Україна, де існує проблема обмежених соціальних послуг, особливо в таких сферах, як охорона здоров'я, освіта та соціальних захист через обмеженості ресурсів для фінансування, в тому числі інфраструктурних об'єктів, соціальних програм та інших важливих для економічного розвитку ініціатив.

Загалом, податкове навантаження повинне відповідати рівню розвитку економіки та потребам суспільства, і хоча високий рівень може забезпечувати більший соціальний захист, країнам із середнім податковим навантаженням вдається зберігати баланс між соціальною підтримкою та «економічною свободою».

Аналізуючи індекс сприйняття корупції, найближчими до позначки 100 балів є Фінляндія, Швеція та Норвегія, що відповідає високому рівню доброчесності та прозорості в державних інституціях, надійним антикорупційним механізмам, високому рівню відповідальності державних службовців та низькому рівні корупції. Це створює сприятливий інвестиційний клімат і покращує якість життя громадян, адже кошти розподілені ефективно для використання суспільного розвитку. Найнижчий показник індексу сприйняття корупції в Україні, якій притаманні характерні особливості корупційних схем в апараті державних інституцій, відсутність прозорості, в тому числі судової системи та інші аспекти відсутності системи антикорупційності, що має негативний відблеск для загострення соціальних аспектів у суспільстві, інвестуванні та ризиків для ведення бізнесу.

Середньорічна заробітна плата (у дол. США) впливає на економічне зростання країни, продуктивність праці, рівень безробіття, попит на робочу силу та умови праці тощо. Високий рівень економічного сегменту, розвиток країни у всіх сферах діяльності, інноваційність та прогресивність знаходять свою дзеркальність у Швеції, Норвегії, Фінляндії, середніми показниками середньорічної заробітної плати можуть похвалитися Іспанія, Італія, Польща, Чехія, а найнижчий – в Україні, який вказує на потребу в структурних змінах та певні національні економічні виклики для суспільства та держави, зокрема.

З огляду на це, можна запропонувати наступні заходи мінімізації тіньової зайнятості в Україні:

1.Реформування податкової системи: успішний досвід Польщі та Чехії показує, що зниження податкового навантаження на малий та середній бізнес може стимулювати офіційне працевлаштування. Для України було б корисним переглянути рівень оподаткування для малого та середнього бізнесу і запровадити механізми, які б зменшували податкові перешкоди для офіційного працевлаштування.

2.Покращення умов праці та соціального захисту: у країнах Скандинавії (Швеція, Норвегія, Фінляндія) державна підтримка і соціальний захист грають ключову роль у зниженні тіньової зайнятості. Україні варто удосконалити соціальні програми для захисту працівників, забезпечити гнучкі форми працевлаштування, доступ до медичного страхування і пенсійного забезпечення.

3.Підвищення прозорості і боротьба з корупцією: високий рівень прозорості та довіри до державних інституцій у Скандинавських країнах сприяє офіційній діяльності. Україні важливо впроваджувати антикорупційні реформи та посилювати механізми контролю за працевлаштуванням, щоб зменшити схильність населення до тіньової зайнятості.

4.Заохочення до офіційного працевлаштування через податкові пільги: Іспанія та Італія успішно використовували податкові пільги та субсидії для стимулювання офіційного працевлаштування. Україні варто розглянути подібні інструменти, такі як знижки для нових працівників або компенсація за оформлення трудових договорів.

Таким чином, досвід проаналізованих країн світу підкреслює, що комплексний підхід – податкова реформа, покращення соціальних умов, боротьба з корупцією і розвиток малого та середнього підприємництва – можуть значно знизити рівень неформальної зайнятості. Україні варто врахувати ці аспекти для адаптації заходів до власних економічних і соціальних прогнозів розвитку.

Висновок

Тіньова зайнятість є глобальним явищем, яке варіюється залежно від економічного розвитку, соціальної політики та культурних особливостей країни. В результаті аналітичних даних країн-членів ЄС та Норвегії визначено, що Україна у розрізі певних економічних параметрів, а саме – рівня неформальної зайнятості, ВВП, рівня безробіття, податкового навантаження, індексу сприйняття корупції та середньорічної заробітної плати зазнає невдач у стабільності та економічному розвитку держави.

На основі міжнародного досвіду можна виділити наступні основні напрямки: у країнах з високим рівнем економічного розвитку (Чехія, Швеція, Фінляндія) рівень неформальної зайнятості зазвичай низький завдяки ефективним державним інституціям, низькому рівню корупції та надійній соціальній підтримці; у країнах із середнім і низьким рівнем (Україна, Італія, Іспанія) тіньова зайнятість є більш поширеною через високий ступінь економічної нестабільності, корупції та податковий тиск.

Високий рівень корупції стимулює розвиток тіньового ринку праці, оскільки компанії та працівники намагаються уникнути податків. Більший відсоток податкового зобов'язання (Португалія, Італія) змушує роботодавців та працівників вдаватися до здійснення тіньової зайнятості задля зменшення видатків. У країнах із добре розвинутою системою соціального захисту (Норвегія, Швеція) є менша потреба у здійсненні неофіційної діяльності, адже працівники отримують підтримку навіть у випадку втрати працездатності.

Тіньова зайнятість призводить до недоотримання державою податкових надходжень, посилює економічну нерівність і завдає шкоди офіційним економічним суб'єктам господарювання. Саме тому, для ефективного зменшення тіньової зайнятості країнам слід розвивати комплексні політики, які одночасно знижують економічні ризики для працівників і роботодавців, та посилюють відповідальність за дотриманням законодавства. Міжнародний досвід країн-членів ЄС свідчить про важливість балансу між жорстким регулюванням і створенням стимулів для офіційної праці.

DEMKOYCH T.M.^{1*}, POBIGHUN S.A.²

1* PhD student, Department of Social Security and Personnel Management, Ivan Franko National University of Lviv, e-mail: demkovych.tetiana1@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6642-3290

2 PhD in Economics, Associate Professor, Department of Entrepreneurship and Marketing, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, e-mail: pobigunserg@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2809-3312

WAYS TO MINIMIZE SHADOW EMPLOYMENT IN UKRAINE THROUGH THE PRISM OF GLOBAL APPROACHES

Purpose. This paper aims to define the theoretical aspects of the category of shadow employment, identify its causes, and propose possible ways to minimize it in Ukraine by analyzing international experience. **Methodology.** The study employs methods of analogy, analysis, synthesis, classification-analytical approaches, scientific abstraction, and diagnostic methods. The research is based on systemic and comparative methods. **Results.** The conceptual framework of the term «shadow employment» has been analyzed based on the views of domestic and foreign researchers. Two most commonly used definitions for European Union (EU) countries—informal employment and undeclared work—are identified. The paper includes an analysis of approaches to minimizing shadow employment in EU member states and Norway. Pathways to minimize shadow employment in Ukraine based on international experience are proposed. **Scientific novelty.** The research into shadow employment through the prism of theoretical aspects identifies the main reasons for the expansion of informal employment in Ukraine. The analytical assessment of economic parameters across various countries provided generalized information, enabling the development of approaches for minimizing shadow employment in Ukraine. **Practical Significance.** Incorporating strategies to combat undeclared work from other countries will ensure the reduction of shadow employment at the national level, contributing to economic growth and enhancing the state's competitiveness overall.

Keywords: shadow employment; undeclared work; informal employment; countries of the world; labor market; minimization of the shadow employment; globalization

REFERENCES

1. Biriukov I.V. (2018). Zarubizhnyi dosvid detinizatsii ekonomichnykh vidnosyn. *Infrastruktura rynku. Matematychni metody, modeli ta informatsiini tekhnologii v ekonomitsi*. 20, 329-335.
  2. Dynamika serednomisiachnoi zarobitnoi platy za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2010-2023 rokakh. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/gdn/prc_rik/prc_rik_u/dszpED_10-13_u.html
  3. Ishchenko A., Voloshenko K. (2023). Suchasni praktyky implementatsii metodiv detinizatsii natsionalnykh ekonomik. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*. №1 (38), 117-142. DOI: 10.33111/iep.2023.38.06
  4. Kashuba Ya.M. (2015). Tendentsii zainiatosti v neformalnomu sektori ekonomiky Ukrainy. *Efektivna ekonomika*. №8.
  5. Kulikov Yu.M., Yolkina O.V. (2015). Minimalna zarobitna plata v metodologii neformalnoi zainiatosti. *Naukovyi zhurnal «Ekonomika Ukrainy»*. № 9(646), 88-93..
  6. Pavlenko N.V. (2019). Neformalna zainiatist naseleennia Ukrainy. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2dff7d5f-e697-43ea-9c4f-0b1b3e221d59/content>
  7. Serednia zarobitna plata za danymy PFU. *Minfin*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/pfu/>
  8. Kharazishvili Yu.M. (2011). Tinova zainiatist ta tinova oplata pratsi v Ukraini: otsinky ta prohnozy. *Stratehiia rozvytku Ukrainy. Ekonomika*. 1(4), 171-182.
  9. Kharazishvili Yu.M., Hrishnova O.A. (2018). Stratehichni priorytety pidvyshchennia rivnia zhyttia naseleennia: porivnialna otsinka rozvytku Ukrainy i Hruzii. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*. 1, 175-186.
  10. Tsymbal O. (2018). Undeclared work in Ukraine: forms of manifestation, scale, and measures within the labor inspection system. *International Labour Organization*, 89 C. URL: <https://dsp.gov.ua/wp-content/uploads/2018/05/protydija-nezadeklarovanij-praci-1.pdf>
  11. Average annual wages. *The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)*. URL: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/average-annual-wages.html?oecdcontrol=89cf33ff83-var1=OECD%7CFIN&oecdcontrol=0c34c1bd70-var3=2014>
  12. Corruption perceptions index. *Transparency International*. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/fin>
  13. DataBank. World development indicators. *World bank group*. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
  14. Etim E., Daramola O. (2020). The informal sector and economic growth of South Africa and Nigeria: a comparative systematic review. *J. Open Innov. Technol. Mark. Complex*. 6(4), 134. DOI: <https://doi.org/10.3390/joitmc6040134>
  15. Factsheet on undeclared work – CZECH REPUBLIC (2023). *European labour authority*. URL: https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2024-02/CZ-UDW_factsheet-2023-fin.pdf
  16. Factsheets on undeclared work – Finland (2023). *European labour authority*. URL: https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2024-02/FI-UDW_factsheet-2023-fin.pdf
  17. Factsheet on undeclared work – Italy (2023). *European labour authority*. URL: https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2024-02/IT-UDW_factsheet-2023-fin.pdf
  18. Factsheets on undeclared work – Poland (2023). *European labour authority*. URL: https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2024-02/UDW_Factsheet_2016-Poland.pdf
  19. Factsheet on undeclared work – Portugal (2023). *European labour authority*. URL: https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2024-02/PT-UDW_factsheet-2023-fin.pdf
  20. Factsheet on undeclared work – Slovakia (2023). *European labour authority*. URL: https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2024-02/SK-UDW_factsheet-2023-fin.pdf
  21. Factsheet on undeclared work – Spain (2023). *European labour authority*. URL: https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2024-02/ES-UDW_factsheet-2023-fin.pdf
  22. Factsheets on undeclared work – Sweden (2023). *European labour authority*. URL: https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2024-02/SE-UDW_factsheet-2023-fin.pdf
  23. GDP per capita (current US\$). *World bank group*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2023&locations=UA-FI-SK-PT&start=2014>
  24. Gross domestic product and components selected indicators. *International Monetary Fund (IMF)*. URL: <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61545852>
  25. ILOSTAT data explorer: informal employment rate by sex (%) – annual. *International labour organization*. URL: https://rshiny.ilo.org/dataexplorer39/?lang=en&segment=indicator&id=EMP_2IFL_SEX_RT_A
  26. ILOSTAT data explorer: SDG indicator 8.5.2 – unemployment rate (%) – annual. *International labour organization*. URL: https://rshiny.ilo.org/dataexplorer39/?lang=en&segment=indicator&id=EMP_2IFL_SEX_RT_A
- Liwiński, Jacek (2021). Informal employment and wages in Poland. *GLO Discussion Paper*, No. 804.
- Стаття надійшла до редакції: 10.12.2024
Received: 2024.10.12